

Ретроспектива правового регулювання фінансів: погляд історика

Головка О.М. Фінансова адміністрація Російської імперії в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.): історико-правове дослідження. Монографія. – Харків: СІМ, 2005. – 448 с.

Ще у XVIII ст. Ф.М.Вольтер, увівши поняття «філософія історії», відзначав, що історія не може оцінюватись однозначно: судити однозначно – значить судити однобічно. Це Вольтер називав «пірронізмом» історії, за ім'ям давньогрецького скептика Піррона, який радив утримуватись від категоричних суджень про події та явища.

У цьому сенсі ми бачимо актуальність дослідження О.М.Головка у тому, що, незважаючи на те, що апарат управління державними фінансами Російської імперії розвивався в умовах жорсткої бюрократизації, абсолютизму, різноманітних коливань та еволюцій, його історичний досвід не має тільки академічного, «схоластичного» значення, цікавого лише вузькому колу істориків та економістів. Автор монографії справедливо зауважує, що сучасна Україна потребує удосконалення організаційних та правових засад діяльності органів держави, уповноважених на управління фінансами. Тому звернення до системного аналізу державно-правових характеристик розвитку фінансової адміністрації Російської імперії на теренах України дозволяє простежити особливості правового регулювання та організаційної будови органів управління державними фінансами, акумулювати цей досвід і творчо його використати.

Перша риса рецензованої монографії, на яку хотілося б звернути увагу – це її фундаментальність. Ця фундаментальність визначається не значним обсягом роботи (хоча він дійсно істотний – 22,2 умов. друк. арк.), а високим рівнем узагальнень, досконалістю умовиводів, значущістю висновків. Автор ретельно проаналізував здобутки та недоліки й прорахунки своїх попередників і, використовуючи таке міцне опертя, побудував струнку та логічну за архітектонікою будівлю, яка складається з повновагових цеглин достовірного знання.

Як відомо, методологічні підходи до визначення поняття правових засад фінансової діяльності держави сформульовані у оригінальній роботі П.С.Пацурківського «Правові засади фінансової діяльності держави: проблеми методології», що вийшла друком у Чернівцях ще 1997 року. Виходячи з цього, О.М.Головка правомірно розподілив органи управління державними фінансами на органи управління загальної компетенції, спеціальної компетенції, державні фінансово-кредитні установи та контрольні органи. Це дозволило у діалектичній єдності розглянути основні аспекти їх діяльності, узагальнити досягнення та недоліки з сучасних методологічних позицій.

Друга визначальна риса рецензованої монографії, на наш погляд, – це її аналітичний характер. Ця аналітика виявляється у глибині проникнення автора у суть основних соціально-економічних процесів, правових засад та певних ексцесів діяльності фінансової адміністрації Російської імперії. Ці

ексцеси були пов'язані з тим, що у часи Миколи I селян катували при справлянні податків і недоїмок за ними, а в часи Миколи II податки збиралися із залученням військових команд, фактично тим же способом брутального насильства. Автор справедливо зауважує (с. 404), що основним важелем врегулювання правовідносин окремих підсистем місцевого апарату управління державними фінансами між собою та з іншими органами державного управління були не стільки норми законодавства, скільки приписи відомчих і особливо міжвідомчих нормативно-правових актів, викликаних досвідом і потребами практики правозастосування.

Монографія насичена значним фактичним матеріалом, але перевага його подання у даній роботі полягає у тому, що він є не лише ілюстративним матеріалом до тверджень автора, а слугує «синтезним містком», за допомогою якого інтегруються і систематизуються нові знання про суть предмета, що вивчається автором.

Третя риса, про яку слід було б згадати, характеризуючи дане дослідження, – це оригінальність суджень та їх нетривіальність. Авторський підхід відчувається у всьому – у розмірковуваннях, способі подачі матеріалу, стилі написання. Тому читання цієї роботи дозволяє відчути і свіжість ідей новизни, і «докторське мислення» (за виразом відомого харківського правознавця) автора.

Наше побажання автору – дещо конкретизувати висновки до роботи, надати їм більш історико-правового характеру, залишивши ті загальноісторичні узагальнення, які там, як нам здається, дещо переважають.

Володимир Греченко – доктор історичних наук